

3. Приймак В.І. Математичні методи економічного аналізу : навч. посібн. / В.І. Приймак. – К. : Центр навч. літ-ри, 2009. – 296 с.
4. Skorupka D. The method of identification and quantification of construction projects risk / D. Skorupka // Archives of Civil Engineering, LI, 4. – Warszawa, 2005. – S. 647-662.
5. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків : монографія / за ред. Е.М. Лібанової. – К. : Вид-во Ін-ту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с.
6. Людський потенціал: механізми збереження та розвитку : монографія / НАН України. Ін-т економіки промисловості / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін. – Донецьк, 2008. – 468 с.
7. Skorupka D. Method of planning construction projects taking into account risk factors / D. Skorupka // Operations Research and Decision. – Wrocław, 2009. – S. 119-128.
8. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях : пер. с пол. / В. Плюта. – М. : Вид-во "Статистика", 1980. – 217 с.

Гинда О.Н. Рейтинговое оценивание уровня развития человеческого потенциала в регионах Украины

Рассмотрен подход относительно рейтингового оценивания уровня развития человеческого потенциала в регионах Украины. Выполнен сравнительный анализ регионов нашей страны за уровнем развития их человеческого потенциала, а также за уровнем развития его компонент. Полученные результаты доводят необходимость повышения уровня развития этого потенциала и отдельных его компонент в Украине.

Ключевые слова: человеческий потенциал, рейтинговое оценивание, уровень развития человеческого потенциала, компоненты человеческого потенциала, комплексное оценивание уровня развития.

Hynda O.M. Rating evaluation of development human potential of regions of Ukraine

Approach is considered in relation to the rating evaluation of level of development of human potential of regions of Ukraine. The comparative analysis of regions of our country is executed after the level of development of their human potential, and also after the level of development of his components. The got results lead to the necessity of increase of level of development of this potential and his separate components for Ukraine.

Keywords: human potential, rating evaluation, level of development of human potential, component of human potential, complex evaluation of level of development.

УДК 330:34

*Аспір. М.В. Демченко¹ –
Інститут регіональних досліджень НАН України*

СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ СПОЖИВАЧІВ ДО НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

Представлено результати соціологічного опитування щодо ставлення населення до недержавного пенсійного забезпечення. Встановлено, що найбільш вагомими стримувальними факторами до участі населення у недержавному пенсійному забезпеченні є низький рівень доходів та недовіра до фінансових інститутів. Обґрунтовано потребу запровадження фонду гарантування вкладів страхових організацій та вдосконалення страхових нагромаджувальних продуктів.

Ключові слова: страхування життя, недержавне пенсійне забезпечення.

Реформування пенсійної системи в Україні здійснюється у трьох напрямках: реформування солідарної системи; запровадження обов'язкової нагромаджувальної системи; розвиток добровільного недержавного пенсійного забезпечення.

Важливим стимулом до реформування системи пенсійного забезпечення України стало прийняття у 2003 р. Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення" [1] та запровадження, додатково до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ), яке є невід'ємною структурною складовою сучасної моделі пенсійної системи. Воно ґрунтується на виплаті додаткової пенсії за рахунок добровільно сплачених внесків. На сьогодні основними учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні є недержавні пенсійні фонди (НПФ) та компанії із страхування життя.

У країнах із розвинутою економікою недержавне пенсійне забезпечення відіграє важливу роль у соціальній та економічній сферах держави. По-перше, це нагромадження додаткових пенсійних заощаджень для громадян. По-друге – нагромадження інвестиційних ресурсів та спрямування їх в реальний сектор економіки. На жаль, в Україні розвиток цього сегменту пенсійної системи розвивається повільно, що зумовлено низкою об'єктивних та суб'єктивних причин.

Одним із методів дослідження проблем реформування пенсійної системи та ставлення до нього громадян є соціологічне опитування. Серед таких досліджень, що стосувалися реформування пенсійної системи, насамперед треба відзначити загальнонаціональне опитування, проведене соціологічною службою Центру Разумкова у 2003 р. [2].

Варто також відзначити дослідження в рамках проекту USAID "Розвиток ринку капіталу", здійснені у 2005 та 2010 рр. [3]. Метою цих опитувань було визначення ставлення громадян України до питань пенсійного забезпечення. Польові дослідження в обох випадках були проведені компанією CfK Ukraine, яка спеціалізується на опитування та вивченні громадської думки. З одного боку це були широкомасштабні дослідження з кількістю опитаних понад 2 тис., які аналізували у розрізі регіональної, вікової та статеві структури населення. З іншого боку – опитування переважно стосувалися загальних аспектів здійснення пенсійної реформи.

Соціологічні дослідження також використовують під час аналізу розвитку страхового ринку в Україні та діяльності страхових компаній. Так, компанія "Статінформконсалтинг" провела перше в Україні дослідження ринку страхових послуг у сегменті фізичних осіб. Результати дослідження базувалися на опитуванні населення восьми великих міст України [4]. Варто зазначити, що страхові компанії також часто використовують методи телефонного чи інтернет-опитування своїх клієнтів, однак ці опитування переважно стосуються окремих вузьких питань діяльності страховиків або загальної оцінки клієнтами їх роботи.

У контексті реформування пенсійної системи дані соціологічних опитувань є важливою вихідною базою для аналізу існуючого стану, виявлення проблем та розроблення рекомендацій щодо розвитку пенсійного забезпечення. Однак питанням діяльності страхових компаній у сфері недержавного пенсійного забезпечення у соціологічних дослідженнях приділяли недостатньо уваги.

Метою дослідження було вивчити ставлення населення до недержавного пенсійного забезпечення, мотиваційних та стримувальних факторів участі у НПЗ та напрямів для підвищення ефективності діяльності СК у цій сфері.

¹ Наук. керівник: проф. М.А. Козоріз, д-р екон. наук

Опитування проводили серед мешканців Львівської та Тернопільської областей під час проведення семінарів та презентацій страхової компанії "Ас-сісТас". Соціологічну інформацію було зібрано у період з листопада 2011 по квітень 2013 р. У ході дослідження було опитано 280 осіб (табл. 1). Вивчення думки респондентів відбувалося шляхом особистого інтерв'ю із заповненням анкети, що містила 10 запитань, поділених на кілька блоків, які стосувалися поінформованості опитаних про пенсійну реформу, ставлення опитаних до НПЗ та до їх участі у ньому, думки респондентів щодо позитивних та негативних аспектів НПЗ тощо.

Табл. 1. Основні дані про опитаних, %

За статтю		За віком				За зайнятістю			
чол.	жін.	до 30 р.	30-39 р.	40-49 р.	50 р. і вище	працівники бюдж. уст-в	працівники прив. уст-в	самозайняті	інші
48	52	46	24	13	17	20	34	23	23

Проведене дослідження виявило, що 42 % опитаних добре поінформовані про тривірневу пенсійну систему та недержавне пенсійне страхування, а 54 % ознайомлені лише в загальних рисах. При цьому найбільш добре поінформованими виявились респонденти віком до 30 років (49 %) та працівники бюджетної сфери (50 %), а найменш – самозайняті (31 %).

Запровадження третього рівня нової пенсійної системи підтримують 91 % опитаних. Серед джерел інформації про недержавне пенсійне забезпечення найбільше згадуються страхові агенти (54 %), рідні і знайомі (44 %), найменше – преса (9 %) та Інтернет (15 %). При цьому страхових агентів найчастіше вказують особи віком 40-49 років (78 %) та працівники приватних підприємств (60 %), рідних та знайомих – особи віком 30-39 років та самозайняті (50 %), Інтернет – особи віком до 30 років (19 %), ТБ та радіо – особи віком 30-39 років (33 %) та працівники бюджетної сфери (35 %).

На питання щодо готовності брати участь у недержавному пенсійному страхуванні ствердно відповіли 59 % опитаних, відповідь "можливо згодом" дали 41 % респондентів. Серед факторів, що приваблюють брати участь у НПЗ, респонденти найчастіше відзначають поєднання страхування життя із нагромадженням (69 %) та можливість збільшити рівень свого пенсійного забезпечення в старості (64 %), а найменше – податкові пільги (21 %) (табл. 2).

При цьому можливість збільшити рівень свого пенсійного забезпечення в старості є найбільш привабливим для осіб віком 30-39 років (73 %) та самозайнятих (69 %), можливість формувати розмір пенсії без прив'язки до рівня зарплати – для осіб віком 30-39 років (58 %) та працівників бюджетних установ (54 %), можливість збільшити кошти, відкладені на пенсію, завдяки інвестиційному доходу – для осіб віком 40-49 років (50 %) та працівників приватних установ (43 %), поєднання страхування життя із нагромадженням – для жінок (73 %), осіб віком 30-39 років (73 %) та працівників приватних установ (81 %).

Серед факторів, які стримують від участі у НПЗ, опитувані найбільш часто називають: низький рівень власних доходів (48 %), страх втрати коштів (43 %), а найменш часто – рівень дохідності на пенсійні внески (9 %) (табл. 3).

Табл. 2. Фактори, що приваблюють брати участь у НПЗ (у %)*

Фактор	Всього	За статтю		За віком			За зайнятістю				
		чол.	жін.	до 30 р.	30-39 р.	40-49 р.	50 р. і вище	працівники бюдж. уст-в	працівники прив. уст-в	самозайняті	інші
Можливість збільшити рівень свого пенсійного забезпечення в старості	64	67	62	59	73	67	57	62	62	69	66
Можливість формувати розмір пенсії без прив'язки до рівня з/пл.	47	45	48	44	58	33	39	54	49	50	34
Можливість збільшити відкладені на пенсію кошти завдяки інвестиційному доходу	39	39	38	30	48	50	26	38	43	38	31
Поєднання страхування життя із нагромадженням	69	65	73	67	73	50	78	77	81	59	56
Податкові пільги	21	20	22	22	15	28	9	27	21	22	16

* Сума відсотків перевищує 100, оскільки респонденти мали змогу зазначити кілька варіантів відповідей.

Табл. 3. Фактори, які стримують від участі в НПЗ (у %)*

Фактор	Всього	За статтю		За віком			За зайнятістю				
		чол.	жін.	до 30 р.	30-39 р.	40-49 р.	50 р. і вище	працівники бюдж. уст-в	працівники прив. уст-в	самозайняті	інші
Низький рівень власних доходів	48	50	46	51	33	44	57	50	47	38	50
Недовіра до фінансових інститутів	23	24	21	21	36	17	13	19	26	25	19
Страх втрати коштів	43	44	42	44	52	56	17	50	49	28	44
Відсутність інформації	23	26	21	17	33	39	13	38	17	28	13
Рівень дохідності на пенсійні внески	9	12	6	13	0	17	4	12	11	6	3

* Сума відсотків перевищує 100, оскільки респонденти мали змогу зазначити кілька варіантів відповідей.

При цьому: на низький рівень власних доходів найчастіше посилаються чоловіки (50 %), особи віком понад 50 років (57 %) та працівники бюджетних установ (50 %); на страх втрати коштів – чоловіки (44 %), особи віком 40-49 років (56 %) та працівники бюджетних установ (50 %). Слід також наголосити на важливості таких факторів як недовіра до фінансових інститутів серед осіб віком 30-39 років (36 %) та працівників приватних підприємств (26 %), відсутність інформації серед осіб віком 40-49 років (39 %) та працівників бюджетних установ (38 %).

Найважливішими засобами для підвищення ефективності діяльності СК у сфері НПЗ та зростання довіри населення респонденти вважають: підвищення гарантій збереження вкладів (49 %), більшу прозорість та звітність СК (42 %), систематичне інформування клієнтів про стан їх пенсійних рахунків (36 %) (табл. 4). При цьому на питання підвищення гарантій збереження вкладів найчастіше звертають увагу жінки (54 %), особи віком 30-39 років (60 %) та працівники бюджетних установ (69 %), більшої прозорості та звітності СК – жінки (48 %), особи віком понад 50 років (57 %) та працівники бюджетних установ (58 %); систематичного інформування клієнтів про стан їх пенсійних ра-

хунків – особи віком 40-49 років (44 %) та працівники бюджетних установ (42 %); належного інформування та роз'яснення в ЗМІ – чоловіки (35 %), особи віком 40-49 років (36 %) та працівники приватних підприємств (40 %); зростання інвестиційного доходу за вкладками – особи віком 40-49 років (50 %); розширення пакету послуг в рамках страхових нагромаджувальних програм – жінки (37 %), особи віком 40-49 років (44 %) та працівники приватних підприємств (36 %); широке залучення працевластців до НПЗ працівників – особи віком 40-49 років (39 %) та працівники приватних підприємств (26 %).

Табл. 4. Найважливіші засоби для підвищення ефективності діяльності страхових компаній у сфері НПЗ (у %)*

Фактор	Всього	За статтю			За віком			За зайнятістю				
		чол.	жін.	до 30 р.	30-39 р.	40-49 р.	50 р. і вище	працівники бюдж. уст-в	працівники прив. уст-в	самозайняті	інші	
Більша прозорість та звітність СК	42	35	48	40	30	50	57	58	34	41	31	
Систематичне інформування клієнтів про стан їх пенсійних рахунків	36	33	38	34	33	44	35	42	36	28	31	
Підвищення гарантій збереження вкладів	49	44	54	48	60	44	39	69	47	41	41	
Зростання інвестиційного доходу за вкладками	31	27	34	32	21	50	22		40	19	25	
Належне інформування та роз'яснення в ЗМІ	31	35	27	33	36	22	22	31	40	15	31	
Розширення пакету послуг в рамках страхових нагромаджувальних програм	24	14	37	19	21	44	30	31	36	22	13	
Широке залучення працевластців до НПЗ працівників	23	21	25	17	36	39	9	19	26	25	16	

* Сума відсотків перевищує 100, оскільки респонденти мали змогу зазначити кілька варіантів відповідей.

Проведене дослідження дає змогу сформулювати такі висновки:

1. Переважна більшість опитуваних (94 %) поінформована про трирівневу пенсійну систему та недержавне пенсійне страхування, однак більше половини з них ознайомлені з ним лише в загальних рисах (54 %). При цьому основними джерелами інформації про НПЗ виявились страхові агенти та т.зв. вторинна реклама – інформація, що передається "із вуст у уста" – думка знайомих та родичів. Це свідчить про те, що державою та страховими компаніями приділяється недостатньо уваги пропагуванню можливостей НПЗ через ЗМІ, особливо через телебачення та Інтернет. Необхідно шукати інші способи донесення цієї інформації до споживачів. На сьогодні найбільш добре поінформованими є молоді люди до 30 років (49 %) та працівники бюджетної сфери (50 %), а найменш – самозайняті (31 %).
2. Найбільш важливими факторами, які мотивують до участі у НПЗ виявилось поєднання страхування життя із нагромадженням та можливість збільшити рівень свого пенсійного забезпечення у старості. Це свідчить про потребу для страхових компаній подальшого вдосконалення страхових продуктів, які поєднують страхування життя із нагромадженням коштів. При цьому такі аргументи як можливість збільшити кошти завдяки інвестиційному доходу та податковій пільзі не є для респондентів настільки вагомими.

3. Інвестуванню коштів у низькодохідні, але надійні фінансові інструменти довіряють 4/5 опитаних. Перспектива отримати високий інвестиційний дохід, однак з більшими ризиками, найбільш приваблива серед осіб віком до 30 років, які не так остерігаються фінансових ризиків. Це свідчить про певний консерватизм і недовіру населення до таких фінансових інструментів, а з іншого боку – про потребу вдосконалення та збільшення гарантій для споживачів під час упровадження цих страхових продуктів.
4. Найбільш вагомими причинами, які стримують до участі у НПЗ, виявились як об'єктивні (низький рівень власних доходів), так і суб'єктивні фактори (побоювання втрати коштів та недовіра до фінансових інститутів). Це свідчить про потребу проведення широкомасштабної роз'яснювальної роботи серед населення з метою зростання довіри населення до фінансових інститутів. При цьому менш важливим виявився рівень дохідності на пенсійні внески. Тобто для населення більш важливою є надійність, а не прибутковість вкладів.
5. Найважливішими засобами для підвищення ефективності діяльності страхових компаній у сфері НПЗ та зростання довіри населення респонденти вважають підвищення гарантій збереження вкладів та більшу прозорість і звітність страховиків. У цьому контексті важливим є запровадження фонду гарантування вкладів страхових організацій та перехід страхових компаній на міжнародні стандарти звітності.

Література

1. Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення" від 7.07.2003 р., № 1057-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 47-48. – 372 с.
2. Страховий ринок в Україні: стан, проблеми, перспективи (аналітична доповідь Центру Разумкова) // Національна безпека та оборона. – 2003. – № 6(42). – С. 2-46.
3. Пенсійна реформа в Україні: дослідження суспільної думки 2010. 22.07.2010 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.uaib.com.ua/files/articles/1277/86_4.pdf.
4. Григоренко Н. Немає довіри – відсутній і попит. Зате в надлишку конкуренція за надання страхових послуг населенню / Н. Григоренко. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/nemae_doviri_vidsutniy_i_popit_zate_v_nadlishku_konkurentsiya_za_nadannya_strahovih_poslug_naseleenn.html.

Демченко М.В. Социологическое исследование относительно отношения потребителей к негосударственному пенсионному страхованию

Представлены результаты социологического опроса относительно отношения населения к негосударственному пенсионному обеспечению. Установлено, что наиболее весомыми сдерживающими факторами для участия населения в негосударственном пенсионном обеспечении являются низкий уровень доходов и недоверие к финансовым институтам. Обоснованы необходимость внедрения фонда гарантирования вкладов страховых организаций и совершенствование страховых накопительных продуктов.

Ключевые слова: страхование жизни, негосударственное пенсионное обеспечение.

Demchenko M.V. The survey of consumer attitudes to private pension insurance (the sociological research)

The results of the survey on the attitude of population to private pensions are presented. Found that the most significant restraining factors to population participation in private pension provision are low income and lack of trust to financial institutions. The necessity of introducing deposit insurance fund insurance companies and improving insurance savings products are grounded.

Keywords: life insurance, private pension provision.